Kouluilla on keinoja vähentää lasten ja nuorten yksinäisyyttä

27.12.2021

Suomalaisessa yhteiskunnassa ihannoidaan itsenäisyyttä ja yksin pärjäämistä. Nuoria kannustetaan tavoittelemaan omilleen pääsyä jo mahdollisimman varhain. Suomalaisiin ei ole kovin helppo luoda kontakteja, eikä korona-aika ole helpottanut uusien ystävyyssuhteiden luomista (Hakala & Haltia, 2021). Suomeen muista maista eri syistä muuttaneet lapset ja nuoret ovat usein elämäntilanteessa, jossa he ovat joutuneet luopumaan aiemmista kaverisuhteistaan, ja ystävien löytäminen uudessa kotimaassa ottaa oman aikansa. Muutos vaikuttaa olevan erityisen haastava ystävyyssuhteiden kannalta etenkin teini-iässä Suomeen muuttaneille.

Tässä artikkelissa kuvataan maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten yksinäisyyttä opettajien ja sosiaalityöntekijöiden kertomana, sekä heidän näkemyksiään siitä, mitä kouluympäristössä voidaan tehdä yksinäisyyden lieventämiseksi. Esittelemämme havainnot ja käyttämämme sitaatit pohjautuvat eurooppalaisessa Child-up -hankkeessa tehtyihin haastatteluihin maahanmuuttajataustaisten oppilaiden (ryhmähaastattelu, n=7) ja heidän kanssaan työskentelevien kasvatus- ja sosiaalialan ammattilaisten (yksilöhaastattelu n=20; ryhmähaastattelu n=3) sekä tulkkien (n=3) parissa (Alaverdyan ym., 2021). Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan toteuttamat Suomen osatutkimukset on tehty Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla.

Lasten ja nuorten yksinäisyys

Yksinäisyys on yleistä, noin viidennes suomalaisista kokee toisinaan yksinäisyyttä ja lähes joka kymmenes kokee itsensä yksinäiseksi jokapäiväisessä arjessa (Tiilikainen 2019, s.13). Myös lasten ja nuorten yksinäisyys on yleistä; noin joka viides suomalainen lapsi ja nuori kokee jossakin vaiheessa yksinäisyyttä (Junttila, 2016, s.149). Peruskoulussa pojat tuntevat olevansa tyttöjä hieman selvemmin osa kouluyhteisöä (Kouluterveyskysely, 2021). Lasten ja nuorten yksinäisyys on lisääntynyt korona-aikana (YLE 29.5.2021). Yksinäisyys on huolen aihe, koska sillä voi olla yhteys masennukseen ja syrjäytymiseen.

Yksinäisyys on yksilökohtaista ja voi tuntua eri ihmisistä erilaiselta (Hakala & Haltia, 2021). Yksinäisyydelle on erilaisia syitä. Ajoittainen yksinäisyys on normaalia ja se voi liittyä erilaisiin elämän- ja sosiaalisiin tilanteisiin. Joskus yksinäisyyttä lisäävät asiat voivat kasaantua ja siitä muodostuu yksilölle haaste tai sosiaalinen ongelma. Sosiaalinen yksinäisyys on lapsille kaverisuhteiden puutetta, mikä tuntuu ulkopuolisuutena (Tiilikainen, 2019, s.14). Kun lapsilta on kysytty, mitä mieltä he ovat yksinäisyydestä, suurin osa heistä oli sitä mieltä, että yksinäisyys tuntuu ikävältä (Junttila, 2015, s.50). Jokaisella lapsella on oikeus olla halutessaan sekä yksin että omata myös ystävyyssuhteita. Yksin oleminen on eri asia kuin yksinäisyys, joka sulkee pois osallisuuden mahdollisuuden.

Ikuisuusongelma vai muutettavissa oleva ilmiö?

Haastatellut ammattilaiset toivat esille, että he tuntevat voimattomuutta tämän päivän Suomessa vallitsevan sosiaalisen ilmapiirin edessä, joka tuntuu asettavan maahanmuuttajat vastakkain kantasuomalaisten kanssa, ja jossa esiintyy sekä rakenteellista ulossulkemista että suoranaista rasismia. Monilla suomalaisilla on ennakkoluuloja maahanmuuttajia ja pakolaisia kohtaan. Eri medioiden ja uutisten välittämä stereotyyppinen ja negatiivinen kuva maahanmuutosta ja maahanmuuttajista ei kuitenkaan vastaa ammattilaisten kokemusta koulujen arkitodellisuudesta. Laajempaa yhteiskunnallista ja sosiaalista ilmapiiriä on kuitenkin vaikea muuttaa avoimeksi ja moninaisuutta arvostavaksi. Tällöin nuorten maahanmuuttajien inkluusio ja osallisuus ei pääse toteutumaan riittävästi.

Maahanmuuttajataustaisten lapsia ja nuoria kohtaavien ammattilaisten haastatteluista välittyy kuva yksinäisyyden “hyväksymisestä”: opettajat, sosiaalityöntekijät ja ohjaavat näkevät yksinäisyyden toistuvan vuodesta toiseen maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kohdalla. Opettajat toivat esille, että asia ikään kuin ”vaan on näin”. Voidaan kysyä, miksi yksinäisyys on “ikuisuusongelma”, kuten yksi haastatelluista opettajista toi esille. Voi olla, että yksinäisyys on este erilaisten lasten ja nuorten osallisuudelle ja yksinäisyys koulumaailmassa tuo lisää haasteita osallistumiselle.

Yksinäisyyteen liittyvä voimattomuus ja ilmiön olemassaolon “hyväksyminen” on ilmiön oikeuttamista. Puheen tasolla yksinäisyys sallitaan, koska siten voidaan oikeuttaa se, ettei ilmiölle aina voida tehdä mitään. Yksinäisyydestä puhuttaessa hahmotetaan ilmiön sosiaaliset rajat; yksinäisyys on sen erilaisista muodoista ja sen lievittämisen tavoista huolimatta ollut koulumaailmassa pysyvä ilmiö. Maahanmuuttajalasten ja –nuorten yksinäisyys on eräs yksinäisyyden muoto, johon ei ole löydetty sen kokonaan poistavia yhteiskunnallisia tai pedagogisia ratkaisuja. Toisaalta yksinäisyyden “hyväksyminen” mahdollistaa yksinäisyyden rajojen tunnistamisen, asiasta keskustelun ja kaverisuhteiden luomisen tukemisen. Yksinäisyys ei ole enää tabu, josta ei voisi keskustella. Yksilön hyvinvointia uhkaavan yksinäisyyden tunnistaminen on mahdollista silloin, kun yksinäisyyttä ei piilotella, vaan sen lieventämisen keinoja voidaan avoimesti etsiä.

Kaverisuhteet suhteessa ikään, sukupuoleen ja kielitaitoon

Pitkään Suomessa olleille maahanmuuttajanuorille ystävystyminen kantasuomalaisiin on vaikeaa ja erityisen haasteellista se on nuorille, jota tulevat Suomeen maahanmuuttajina teini-ikäisinä. Jotkut maahanmuuttajanuoret eivät ole kovin halukkaita opettelemaan suomen kieltä ja käyttävät mieluummin englantia, jota suuri osa suomalaisista myös osaa käyttää. (Alaverdyan ym., 2021.)

Ala-asteikäinen ja yläasteikäinen maahanmuuttaja tutustuvat ja ystävystyvät eri tavoin ikäistensä kanssa. Eräs haastateltu maahanmuuttajataustaisten lasten opettaja kuvasi lasten ystävystymistä seuraavasti:

“Mitä pienempänä lapsi alottaa koulun (..) niin hän pääsee aikalailla heti siihen mukaan, mutta (..) jos tulee

kesken lukuvuoden niin on aika vaikea päästä siihen luokkaan mukaan (..) näiden oppilaiden kannalta hyvä asia että on tullu heti eka-tokaluokalle, niin ovat kyllä hyvin saaneet kavereita. Että nytkin yksi tyttö sanoi joka on asunut täällä vähän aikaa vasta mutta puhuu jo hyvin suomea, että on nyt tulossa suomen natiivilapsi hänen luo yöksi ja nää on aina semmosia ilonpilkahduksia.”

Iän lisäksi myös sukupuolella ja kielitaidolla on merkitystä kaverisuhteiden muodostamisessa. Eräs opettaja kuvasi vertaisuutta monitasoiseksi: ”millä tasolla he oppilaat ovat, minkä ikäisiä? Onko tyttöjä vai poikia? Jos tullaan tämmösistä kulttuureista missä tyttöjen ja poikienkin kohtaamiset näkyy eri tavoin kun meillä suomalaisilla, niin sekin vaikuttaa.” Toinen opettaja kuvaili erityisesti 13-16 vuotiaiden vertaissuhteita myös suhteessa luokassa vallitsevaan ryhmädynamiikkaan sekä murrosiän mukanaan tuomiin kehityshaasteisiin. Hänen mukaansa jotkut luokat ovat tiiviitä ja oppilaat pitävät yhtä toistensa kanssa. Luokka, kieli tai joku muu jaettu asia, kokemus tai samankaltaisuus vetää oppilaita toistensa puoleen. Tämä voi kuitenkin toisinaan johtaa opettajan olettamaan, että samalla luokalla opiskelevat maahanmuuttajaoppilaat viettävät aikaa toistensa kanssa myös luokkahuoneen ulkopuolella, vaikka näin ei automaattisesti olekaan. Toisaalta suomea vasta vähän puhuville yläkoulu, jolloin “niin moni asia askarruttaa ja itseluottamus ja kaikki muut asiat on siinä hieman myllerryksessä”,on haastava paikka yrittää solmia suhteita suomea äidinkielenään puhuvien kanssa. Kielitaito voi joillekin maahanmuuttajataustaisille oppilaille muodostua esteeksi kaverisuhteiden syntymiselle.

Kokemusmaailmojen välillä

Ammattilaiset osin tuntuivat olevan keinottomia yksinäisyyden ja rakenteellisten ongelmien edessä. Samalla he olivat myös tietoisia, toimintavalmiita sekä reflektoivia sen suhteen, mitä voitaisiin tehdä tilanteissa, joissa maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten yksinäisyyttä esiintyy.

Haastatellut sosiaalityöntekijät toivat esille, että maahanmuuttajataustaiset lapset ovat hyvin motivoituneita oppimaan suomen kieltä ja käyttävät sitä koulussa usein rohkeasti. Heidän kokemuksensa mukaan Suomeen muuttaneet lapset ja heidän perheensä integroituvat yhteiskuntaan usein nopeasti, samoin lapset kouluympäristöön: ”Suurin osa lapsista on kuin kala vedessä uusissa paikoissa ja ympäristöissä.” Maahanmuuttajalapset haluavat suomalaisia ystäviä ja he etsivät aktiivisesti sosiaalisia kontakteja. Lasten vuorovaikutuksessa ei välttämättä korostu maahanmuuttajatausta; lapset kohtaavat toisiaan ensisijaisesti yksilöinä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan pieniä koululaisia isommilla, noin 11–16-vuotiailla maahanmuuttajanuorilla on hyvin vahva motivaatio olla “ihan tavallinen suomalainen nuori”.

Kuitenkin on niin, että maahanmuuttajalasten elämänhistoriassa on tapahtunut jotain, mitä yhdessä maassa koko lapsuutensa eläneille ei ole tapahtunut. Vaikka muutto ei välttämättä määritä lapsen koko elämää ja identiteettiä (Kinossalo ym., 2020), kantavat jotkut sisällään suuria ja traumaattisiakin kokemuksia, jotka voivat olla näkymättä ulospäin tai jäädä tulematta esille koulun arjessa. Koko lapsuutensa Suomessa asuneet eivät välttämättä osaa kuvitella tai ymmärtää maahanmuuttajien kokemusmaailmaa: elämänhistoriaa, kuljettuja maantieteellisiä ja mielensisäisiä matkoja, koettuja tunteita ja nykyisiä haasteita. Miten tällöin voidaan rakentaa yhteyttä oppilaiden välille eriytymisen sijaan?

Yhteisen ymmärryksen luominen

Sosiaalisten suhteiden rakentumista voidaan tarkoituksellisesti edistää koulussa eri taustoista tulevien oppilaiden välille. Lasten ja nuorten yksinäisyyttä voidaan ehkäistä ja ystävyyssuhteiden syntymistä edistää monin tavoin: opetusjärjestelyillä, ryhmäjaoilla, työtavoilla, omalla esimerkillä ja kaikkien osallisuutta tukemalla.

Haastatellut opettajat toivat esille, että ryhmiä vaihtelemalla pyritään huomioimaan se, että maahanmuuttajataustaiset ja kantasuomalaiset oppilaat tutustuisivat. Samankieliset oppilaat voidaan laittaa eri luokille jotta sosiaalisia suhteita tulisi enemmän eivätkä he ”jumiutuisi kaveeraamaan vain toistensa kanssa” jolloin kynnys käyttää suomen kieltä voi kasvaa. Pienryhmätyöskentelyä on mahdollista organisoida niin, että maahanmuuttajataustaiset ja kantasuomalaiset oppilaat toimivat yhdessä. Haastateltu opettaja kuvaa tätä seuraavasti:

“Pienryhmätyöskentely auttaa paljon. Tavallaan siinä, kun joutuu pakostakin siinä pienessä ryhmässä keskustelemaan sitten suomalaiset ja maahanmuuttajat keskenään, ne oppii toisistaan, oppii tuntemaan sitä toista tyyppiä ja huomaa, että toihan on ihan ihminen ja ihan ok tyyppi! Kyllä se pienryhmätyöskentely auttaa siinä paljon, että se karistaa niitä ennakkoluuloja.”

Myös isompiin ryhmiin voidaan luoda ryhmähenkeä ja saada sen jäseniä tutustumaan toisiinsa erityisen ryhmäyttämisen kautta. Esimerkiksi nuoriso-ohjaajat voivat käydä kouluilla järjestämässä tehtäviä ja aktiviteetteja, jotka ovat epämuodollisempia kun oppimistilanteet luokkahuoneessa ja auttavat vaikuttamaan ryhmän sisäisiin sosiaalisiin suhteisiin. Erilaisuus voidaan tuoda näkyväksi osaksi arkea. Osallisuutta voidaan edistää osana jokapäiväistä koulun arkea sen sijaan, että erillisinä teemapäivinä juhlistetaan erilaisuutta. Koulun yhteydessä järjestettävät kerhot sekä koulunkäyntiin sisällytettävät sosiaalistavat käytänteet nähtiin tärkeinä mahdollisuuksina tutustua suomalaisiin ikätovereihin ja suomalaiseen kulttuuriin. Vastaanottokeskusten työntekijät lisäksi toivoivat kaksisuuntaista tutustuttamista, jolloin myös luokassa pitempään olleet voisivat avoimesti ja ohjatusti kysyä heitä kiinnostavista asioista uusilta tulokkailta. He näkivät tällaisen mahdollisuuden keinona tutustua ja vähentää ennakkoluuloja puolin ja toisin.

Koulupäivän lisäksi opettajat, ohjaajat ja sosiaalityöntekijät toivoivat painokkaasti jokaiselle maahanmuuttajalapselle mahdollisuutta johonkin vapaa-ajan harrastukseen, jonka piirissä voisi tavata muita samasta asiasta kiinnostuneita. Heidän mukaansa ei ole tavatonta, että maahanmuuttajaperheet viettävät vapaa-aikaansa usein vain perheen kesken, ja erityisesti tytöt näyttävät viettävän enemmän vapaa-aikaansa kodin piirissä. Tämä sinänsä arvokas asia voi muuttua ongelmalliseksi, jos se tapahtuu kuulumista ja osallisuutta edistävien kokemusten kustannuksella.

Yksinäisyyden vähentäminen on mahdollista

Koulukontekstissa ratkaisuja pohdittaessa on otettava huomioon erot sukupuolten ja ikäryhmien välillä: lapset ystävystyvät helpommin kuin nuoret, samoin he oppivat usein kielen nopeammin kuin vähän vanhemmat nuoret. Yläkoulussa erityisesti tulee huolehtia suomi toisena kielenä -opintojen riittävästä tarjonnasta ja ennen

kaikkea siitä, että oppilaille tarjotaan runsaasti myös ohjattuja mahdollisuuksia suomenkieliseen vuorovaikutukseen koulun perustyössä. Valtakunnalliset kaikkien lasten hyvinvoinnin lisäämiseen tähtäävät toimet kuten KiVa (Kiusaamisen vastainen) koulu ja Harrastamisen Suomen mallin mukaisesti koulupäivien yhteyteen sovitetut maksuttomat kerhot ovat esimerkkejä peruskoulujen ansiokkaista toteutuksista. Nämä palvelevat myös maahanmuuttajataustaisia oppilaita, kunhan oppilaat vanhempineen saavat riittävästi tietoa ja ohjausta toimien tavoitteista, hyödyistä, ja niihin osallistumisesta kielellä, jota he ymmärtävät.

Maahanmuuttajalasten ja –nuorten kanssa toimivien ammattilaisten tulee ottaa huomioon, että he työskentelevät haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden kanssa. Etenkin ilman vanhempia maahan tulleiden nuorten kohtaaminen edellyttää ammattilaisilta kunnioittavaa ja luottamuksellista suhtautumista (Kaukko ym., 2019). Ammattilaisten monikulttuurisen ymmärryksen ja arvostuksen näkyminen asianmukaisena suhtautumisena käytännön työssä on tapa, joka välittyy myös valtaväestöön kuuluville lapsille ja nuorille.

Tiilikaisen (2019, s.192) mukaan yksinäisyys ei ole asia, joka voitaisiin kokonaan yhteiskunnasta poistaa. Lasten ja nuorten yksinäisyyttä ei kuitenkaan tule missään tapauksessa hyväksyä pysyvänä asiantilana, sillä sen mukanaan tuomat laskut maksetaan yksilön terveyden menetyksenä, kuntatalouden menoina ja yhteiskunnallisena osattomuutena. Kouluissa käytettävät osallisuuden ja kuulumisen tunnetta lisäävät toimet hyödyttävät yhteisön kaikkia jäseniä heidän taustoistaan riippumatta.

Tiina Hautamäki, vastuuyliopettaja
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Henna Jousmäki, projektipäällikkö
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Lasten ja nuorten osallisuuden pedagogiikkaa kouluissa ja kasvatusyhteisöissä – moninaisen kotoutumisen tutkimus- ja innovaatioprojekti Child-up saa rahoitusta Euroopan komission Horisontti 2020 –rahoitusohjelmasta sopimusnumerolla 822400.

Lähteet

Alaverdyan, A., Hautamäki, T., Jousmäki, H. & Kinossalo, M. (2021). Local report: Finland. Teoksessa: M. Warat (toim.), *Children Hybrid Integration: Learning Dialogue as a way of Upgrading Policies of Participation. D5.1 Local Reports* (s. 60-95). Julkaisematon maaraportti.

Kaukko M., Korkiamäki R. & Kuusisto A.-K. (2019). Normatiivisesta etiikasta elettyyn kohtaamiseen – tutkimuksellista hengailua yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten kanssa. Teoksessa N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.), *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II* (ss. 86–102). Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 218. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/115588/normatiivisesta_etiikasta_2019.pdf?sequence=2

Hakala J. & Haltia A. (2021). DigiAvoin on mukana torjumassa nuorten yksinäisyyttä. Kotoutuminen –blogi. https://kotoutuminen.fi/blogi/-/blogs/digiavoin-on-mukana-torjumassa-nuorten-yksinaisyytta

Junttila, N. (2016). Lasten ja nuorten yksinäisyys. Teoksessa: J. Saari (toim.), *Yksinäisten Suomi* (ss. 149-163). Gaudeamus.

Junttila, N. (2015). *Kavereita nolla. Lasten ja nuorten yksinäisyys*. Tammi.

Kinossalo, M., Jousmäki, H. & Hautamäki, T. (2020) Maahanmuuttajuus – vain pala identiteettiä. *@SeAMK verkkolehti*. https://lehti.app-staging.seamk.hion.dev/hyvinvointi-ja-luovuus/maahanmuuttajuus-vain-pala-identiteettia/

Kouluterveyskysely (2021). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvointi, osallisuus ja vapaa-aika. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk4/summary_trendi2?alue1_0=600836&mittarit_0=200138&mittarit_1=200345&mittarit_2=187203#

YLE (29.5.2021). Uutiset. Jo päiväkoti-ikäisten lasten yksinäisyys huolettaa monia vanhempia. https://yle.fi/uutiset/3-11954588

Tiilikainen, E. (2019). *Jakamattomat hetket. Yksinäisyyden kokemus ja elämänkulku*. Gaudeamus.